

Mantku't-Tayr*'da tasvirî fiiller*Ebru GÜVENEN¹****APA:** Güvenen, E. (2020). *Mantku't-Tayr*'da tasvirî fiiller. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 14-22. DOI: 10.29000/rumelide.705487.**Öz**

Türkçe; her dönem, içinde bulunduğu şartların gereği olarak yeni bir sözcüğe ihtiyaç duyduğu takdirde, bunu yabancı dillerden ödünçleme yoluna başvurmadan da giderebilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde, Beylikler Dönemi'ne kadar sadece halkın konuşma dili olan Türkçe, Karamanoğlu Mehmet Bey'in fermanından sonra Anadolu'da resmî dil statüsüne erişmiştir. Bu dönem sanatçıları Türkçenin gücünü göstermek için bilinçli bir tutum sergilemişlerdir. Gülşehri de bu isimlerin başında gelmektedir. O, "Türkçecilik Akımı"nın gerekliliklerini, 14. yüzyıla kadar kaleme alınan eserlerde görülmeyen pek çok ilke imza atarak gerçekleştirmiştir. Gülşehri, "*Mantku't-Tayr*"da Türkçenin edebî anlamda Arapça ve Farsça kadar yetkin bir dil olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bunu sadece sözlü olarak dile getirmekle yetinmemiş, uygulama ile de göstermiştir. Gülşehri'nin aynı sözcüğün Arapça ve Farsçasının yanında Türkçesini de kullanması, bir eser yazabilecek kadar Farsçaya hâkim olmasına rağmen "*Mantku't-Tayr*"ı Türkçe yazması ve bundan sonra da eserlerini Türkçe ile yazacağını söylemesi, Türkçenin diğer diller ile rekabette yenilmeyeceğini ortaya koymaktadır. O, ayrıca söz varlığındaki birleşik sözcükler, deyim, atasözü, kalıp sözcükler, söz sanatları vb. ile dilde estetik ve etkileyici bir anlatım yakalanacağı düşüncesindedir. Türkçede farklı yöntemlerle birleşik fiiller oluşturulabilmektedir. Bunlardan biri de tasvirî fiillerdir. En eski yazılı metinlerimizden itibaren kullanılan tasvirî fiiller, anlatımda etkileyciliği sağlamak için başvurulan sözcük türleri arasındadır. Bu çalışmada, Gülşehri'nin "*Mantku't-Tayr*" adlı eserinde kullandığı tasvirî fiiller oluşturulma şekilleri ve yer yer yardımcı fiillerin birleşik içerisindeki anlama etkileri bakımından değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Gülşehri, "*Mantku't-Tayr*", tasvirî fiiller.**Descriptive verbs in *Mantku't-Tayr*****Abstract**

Turkish; if each period needs a new word as required by the conditions it was in, it can also do so without borrowing from foreign languages. During the Old Anatolian Turkish period, until the Principalities Period, Turkish, only which was the speaking language of the people, reached the official language status in Anatolia after the decree of Karamanoğlu Mehmet Bey. Artists of this period showed a conscious attitude to show the power of Turkish. Gülşehri is one of these names too. He, fulfilled his "Turkish Movement" requirements by signing many firsts not seen in the works written up to the 14th century. In "*Mantku't-Tayr*", Gülşehri tried to prove that Turkish is as proficient as literary as Arabic and Persian. This, has not only verbally expressed, also has shown through practice. Gülşehri's use of Turkish in addition to the Arabic and Persian of the same word, the fact that he was able to write "*Mantku't-Tayr*", in Turkish even though he had mastered enough

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yozgat, Türkiye), ebru.guvenen@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9346-9160 [Makale kayıt tarihi: 19.11.2019-kabul tarihi: 20.03.2020; DOI: 10.29000/rumelide.705487]

Bu çalışma "Mantku't-Tayr'ın Dil Bilgisel Özellikleri ve Dizini" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Persian to write a book, and that his would using Turkish in his works after that, revealed that Turkish would not be defeated in other languages. He also believes that aesthetic and expressive expression in the language will be achieved with the combined words, idioms, proverbs, mold words, literary arts etc. in the vocabulary. Compound verbs can be formed by different methods in Turkish. One of these is descriptive verbs too. Descriptive verbs, which have been used since our earliest written texts, are among the types of words used to provide effectiveness in expression. In this study, the depictive verbs used by Gülşehri in his "*Mantku't-Tayr*" will be evaluated in terms of the ways in which they are formed and the effects of auxiliary verbs on meaning in the unified structure.

Keywords: Gülşehri, "Mantku't-Tayr", descriptive verbs.

Giriş

İnsanın kendini anlama, anlamlandırma ve dışarıya yansıtmasında temel araç olan dil, içerisinde yaşadığı çağın şartları gereği sürekli gelişip değişmektedir. Ortaya çıkan her yeni kavram, durum, nesne, olay vb. için bir karşılık bulma ihtiyacı, onun canlılığının en temel özelliğidir. Türkçe bu ihtiyacı, yabancı dillerden ödünçleme yoluyla giderebildiği gibi kendi imkânları ile yani söz konusu duruma en uygun yapım ekleriyle veya birleşik oluşturarak da giderebilmektedir.

Türkçede sözcükler, türleri bakımından temelde isim ve fiil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İş, oluş, hareket veya durumu karşılayan fiiller, gerek bu özellikleri gerekse cümle içerisinde kip, zaman ve şahıs ekleri ile çekime girmeden kullanılamamaları bakımından dikkat çekmektedir.

Türkçe isimler gibi fiiller de çeşitli yöntemlerle birleşikler oluşturabilmesine imkân sağlamaktadır. Daha Eski Türkçe döneminde kullanımı yaygın olan gelişmiş birleşik fiiller (Gabain, 1953: 16), bir ihtiyaca cevap verme işlevinin yanı sıra dilin gelişmesinin, anlatım zenginliğini artırmanın yolu ve sonucu olma özelliği taşımaktadır (Şahin, 2000: 96). Birleşik fiil oluşturma yollarından biri de iki fiili birleştirmektir. Ana unsur olan birinci fiil, kendi anlamının dışından kullanılan, tasvirî fiil veya yardımcı fiil olarak adlandırılan fiile yalnız ünlüden ibaret olan ya da -(I/U)p zarf-fiil eki ile bağlanmaktadır (Demir, [1996] 1994: 84; Şahin, 2000: 97; Şahin, 2001: 75; Özçelik, 2002: 821 ve 823).

En eski yazılı belgelerimizden itibaren kullanımı takip edilen tasvirî fiiller, Türk dilinin bütün tarihî lehçelerinde kullanılmıştır (Şahin, 2000: 97). Batı Türkçesinin ilk basamağı olarak anılan, yaşanan çeşitli tarihî olayları, bunların millet ve dolayısıyla dile yansımaları, devlet adamlarının dille ilgili tercihleri ve dilin kendi iç dinamiğinden kaynaklı ses ve şekil bilgisel özellikleri ile anılan Eski Anadolu Türkçesi, kendi içerisinde alt dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemler içerisinde Beylikler Dönemi, "*Türkçecilik Akımı*", gereklilikleri ve ortaya çıkan sonuçları ile (çok sayıda telif, tercüme ve uyarılma niteliği taşıyan eserin kaleme alınması, Türkçenin resmî dil olması, eserlerde Türkçenin edebî anlamda da güçlü olduğunun ispatlanmaya çalışılması vb.) dikkat çekmektedir. Gülşehri, bu dönemin Türkçeyi bilinçli kullanan sanatçılarının başında gelmektedir. O, bir taraftan Türkçenin Arapça ve Farsçayla rekabet edecek nitelikte olduğunu söylerken diğer taraftan da kendisinin ve aslında Türkçe yazan bütün sanatçıların, -şairin yaşadığı dönem şartları gereği- özellikle Arap ve Fars sanatçı ve bilim adamlarından daha üstün olduğunu "*Mantku't-Tayr*"da defalarca zikretmiştir.²

² "Degme kez 'Attâr kim Rûm'a gele / Şekeri benim dükânımdan ala" (775), "Böyle kılmak degme bir 'ilmi temiz / Görmeye düşünde 'Attâr iy 'aziz (2047), "Türk dilinçe dahı Tâziden latif / *Mantku't-tayr*'ı eyledük aña harif" (4411), "İstlâhumuz Aristo dilidür / Biz hakimlerüz bu Yunan ilidür" (1426) vb.

Ölümsüz olabilmenin tek şartının dünyada bir eser bırakmak olduğunu “*Mantıku't-Tayr*”daki “*Gülşehri'nin Yedincisi Olduğu Altı Kıymetli Kitapla Altı Pehlivanın Hikâyesi*” adlı hikâyede vurgulayan Gülşehri, ilk eseri olan “*Felek-nâme*”yi Farsça ile kaleme almıştır. Türk Dili ve Edebiyatı için pek çok ilkin görüldüğü “*Mantıku't-Tayr*”ı ise Türkçe yazmıştır. (Yavuz, 2007: XXIII-XXXII). Devrin devlet adamlarının Türkçe ile eser yazma konusundaki teşviklerinin yanı sıra Gülşehri'nin bu durumu bir mecburiyet veya zorunluluk olarak görmediği, gönülden isteyerek yaptığı “*Mantıku't-Tayr*”da açıkça görülmektedir. Attar'ın aynı adlı eserinden uyarladığı “*Mantıku't-Tayr*”ın gerek dil ve üslubu gerekse konunun işlenişi bakımından onunkinden daha iyi olduğunu “Böyle şerh ü bast kılmak her feni / *Mantıku't-tayr'ında* ‘Attâr’uñ kanı” (2046), “Böyle kılmak degme bir ‘ilmi temîz / Görmeye düşünde ‘Attâr iy ‘azîz (2047) beyitlerinde sözlü olarak belirtmesinin yanı sıra Türkçe deyim ve atasözlerine sıklıkla başvurarak anlatımı zenginleştirmesi, söz varlığı içerisinde Türkçe kökenli sözcük oranının diğer dillere kıyasla fazlalığı (Eserde geçen Türkçe sözcük oranı % 39) ve en sık tekrar edilen 10 sözcükten 9’unun Türkçe olması (Güvenen, 2017a: 1188 ve 1190), yazıldığı bölge ve dönemin en güçlü iki dili olan Arapça ve Farsça sözcükleri kullandığı durumlarda aynı anlama gelen Türkçe sözcüklere de eserinde yer vermesi (Örn. (T.) tamu, (F.) dūzah, (A.) cahîm “cehennem”; (T.) uçmak, (F.) behîst, (A.) cennet, firdevs “cennet” vb.) (Güvenen, 2017b: 1192) ile de bu savını uygulamalı bir şekilde göstermiştir.

Başta Eski Anadolu Türkçesi olmak üzere Türk Dili ve Edebiyatı için de önemli bir eser olan “*Mantıku't-Tayr*”da Gülşehri'nin, anlatımı güçlü ve zengin kılmak için dilin mevcut olanaklarının pek çoğuna başvurduğu görülmektedir. Bu amaçla yukarıda belirtilen yöntemlere sık sık kullandığı tasvirî fiiller de eklenebilir. Bu çalışmada, Gülşehri'nin “*Mantıku't-Tayr*”da kullandığı tasvirî fiiller incelenecektir³.

1. *Mantıku't-Tayr*'da tasvirî fiiller

1.1. Yeterlilik fiili

Türkçede asıl yeterlilik fiili *u-* fiilidir (Şahin, 2000: 94). Eski Anadolu Türkçesinde ise yeterlilik fiilinin olumsuz *bil-*, olumsuzu ise *u-* ile yapılmaktadır (Timurtaş, 2012: 142; Şahin, 2015: 70). Yalnız olumsuz yapıda *u-* fiili düşmekte, hem fiilin varlığı hem de “*muktedir olamamak*” anlamı asıl fiile gelen zarf-fiil ekinden anlaşılmaktadır. “*Mantıku't-Tayr*”da yeterlilik fiili, Eski Anadolu Türkçesi ile aynı doğrultudadır.

“*Mantıku't-Tayr*”da yeterlilik birleşik fiilinin birinci ve asıl unsuru olan fiile zarf-fiil eki olarak *-A*, *-I* ve *-U* gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde genellikle, tek heceli fiillerde *-(y)A*, çok hecelilerde ise *-(y)U* zarf-fiil eki kullanılmaktadır (Gülsevin, 2017: 141). “*Mantıku't-Tayr*”da bu kuralın gözetilmediği örnekler bulunmaktadır. Eserde kullanılan zarf-fiil eklerinin geniş, dar veya düz ünlülü olmasında herhangi bir kural belirlenmemiştir. Tespit edilen örneklere her iki fiilin anlam alanı açısından bakıldığında ise tasvir fiillerin genel özelliği olarak birinci fiilin gerçek anlamını koruduğu, ikinci/yardımcı fiilin ise sözlük anlamının dışında “*muktedir olma*” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Eydür ol tesbîh terkin çün kılam

Bilüme zünnârı bağlayubilem (410)

³ Çalışmada yer verdiğimiz örnekler, “Yavuz, K. (2007). *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) Cilt 1-2*. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.” künyeli eserden alınmıştır.

Bu iki ad-ıla ger kılsam taleb
Olubilem mi yidinçinüz 'aceb (2645)

Anı kim ben yoldan iledübilem
Hiç ola mı kim aña secde kılam (3330)

Bu kamu bendi nite şeşebilem
Kim sizün ile bile eşebilem (3778)

“Mantku't-Tayr”da yeterlilik fiilinin olumsuzuna oranla olumsuzunda tespit edilen örnek sayısı daha fazladır. Bu yapının olumsuzu, eserde *u-* fiilinin düşmesi sonucunda *-AmA-* / *-ImA-* şeklindedir. Örneklere bakıldığında zarf-fiil ekinin *-A* veya *-I* olmasında, eklendiği fiilin ünlüsünün geniş ya da dar olup olmaması konusunda bir kural söz konusu değildir. İki yapı arasında ise çoğunlukla *-ImA-* tercih edilmiştir.

Ata anadan vefâ bulmadum
Kādıdan insâfumı almadum (986)

Biz susuz bir lahza sabr idemezüz
Anuñ-ıçun bir yaña gidemezüz (1020)

Çün Nerîmân bu ile gelimedi
Sâm bu ili gelüben almadı (1250)

Bir vilâyet dünyada dutamadı
Müdde'iden bir oyn utamadı (1263)

Eserde sadece bir örnekte yeterlilik fiilinin olumsuzunda, *u-* fiili yerine *bil-* fiilinin kullanıldığı, yapının *-Abilme-* ile kurulduğu tespit edilmiştir.

Yüzebilmeyen kişi nite gire
Şatt'a vü kendüzünüñ boynın ura (309)

1.2. Tezlik fiili

Tezlik fiili; cümleye, cümlenin anlam bütünlüğüne göre iş, oluş, hareket veya durumun, “*kolay, çabuk, özensiz, hızlı ve acele vb. yapıлма*” anlamlarından bir veya birkaçını katmaktadır. Bu fiillerin cümleye kattığı anlamda cümlenin genel anlamından ziyade bazen öznenin kendisi ve vasfı da belirleyici rol üstlenebilmektedir.

Eski Anadolu Türkçesinde, Eski Türkçede tezlik fiili olarak kullanılan fiillerden biri olan *bér-* fiilinin (Demirci, 2016: 511) ilk ünsüzünün sızıcılışmış ve ünlüsünün *-é->-i-* değişimine uğramış şekli olan *vir-* kullanılmaktadır (Timurtaş, 2012: 142; Şahin, 2015: 70). “Mantku't-Tayr”da ise bu yardımcı fiil, hem *bir-* hem de *vir-* olarak ikili kullanım sergilemektedir. Eserde yeterlilik fiiline göre daha seyrek

kullanılan tezlük fiilinin her iki şeklinden, sayıları birbirine yakın olmakla birlikte ağırlık *vir-* tarafındadır. Fiilin olumsuz yapıdaki kullanımına dair ise herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Çün Resûl'e biz viribirüz selâm
Nazma irür yüz kelâm u biñ nizâm (840)

Yüz göge dutdum ki haşmuñdan benüm
Kurtarıvire meger kim Hak cânım (982)

Çün bağışlar husrev anuñ cânım
Viribir Hak derdinüñ dermânım (1006)

Mübtedî kimdür bize bildürivir
Kim nite işi vü yâ dili ne dir (3973)

1.3. Süreklilik fiili

Türkçede, Eski Türkçe döneminden beri süreklilik ifade eden birden fazla fiil bulunmaktadır. Esasında bir kısmı müstakil birer fiil olarak da kullanılan bu yardımcı fiiller, kendi anlam alanları ekseninde birleştikleri fiillerin anlamlarına da etki etmektedirler. Eski Anadolu Türkçesinde süreklilik fiili olarak kullanılan birden fazla fiil bulunmaktadır. “*Mantku't-Tayr*”da *dur-* / *tur-*, *gör-*, *gel-*, *git-*, *ko-*, *var-*, *gir-* ve *yat-* fiillerinin, süreklilik fonksiyonu ile kullanıldığı tespit edilmiştir.

“*Mantku't-Tayr*”da süreklilik fiili olarak en çok tercih edilen fiil, *dur-* / *tur-*'dur. Eserde bu yardımcı fiil ile kurulan birleşik fiillerde, diğer tasvirî fiillerden farklı olarak esas fiile hem *-(U)p* hem de ünlü zarf-fiil eki gelebilmektedir. Ağırlıklı kullanım ise ünlü zarf-fiil ekinden yanadır. Ayrıca fiil, çoğunlukla tonlulaşmış şekli ile *dur-* şeklinde kullanılırken bir örnekte Eski Türkçedeki gibi *tur-* olarak kullanılmıştır.

Hem çelîpâsın bırakmış yabana
Kesedurur şeyh zünnârın yana (661)

Ben gidem hûd dünyadan 'ömri süre
İlla gelen adum işidüp tura (1292)

Taıırı adın dilde söylenüdurur
Gâfil olmañ zikr eylenüdurur (2231)

Halk-ıçun unutmagıl Hallâk'ıñı
Rızkuıñı yi aıadur Rezzâk'ıñı (4376)

Dur- / *tur-* fiili gibi bir işin değişmeden, başladığı andaki gibi devam ettiği anlamı katan bir diğer fiil de *gör-* fiilidir (Şahin, 2000: 102). “*Mantku't-Tayr*”da bu fiilin “*süreklilik*” anlamı taşımadığı örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca fiil, eserde süreklilik fiilleri arasında olumsuz yapının görüldüğü tek örneğe sahip olması bakımından da dikkat çekmektedir.

Âb-ı hayvân isteme dirlig-üçün
Asluña kavışgör birlig-üçün (788)

Komayugörürem ol suya düşer
Küp kuyu olur su başından aşar (2929)

Devleti yok kişilerden kaçagör
Mukbil er pîrâmeninden geçegör (3505)

“Mantku't-Tayr”da bu fiilin, “süreklilik” işlevinin yanı sıra bir tavsiye ve öneride bulunmak amacıyla “bakmak” anlamı kullanılarak “...mAyA bak” yapısının oluşturulduğu örnekler belirlenmiştir:

Bu mukayyed zâtunı terk idegör
Dahı mutlak zât-ıla var hôt otur (792)

Cennet olmak gerek-ise saña gür
Ölümünden ilerürek öligör (1331)

Dahl hergiz bite mi ekilmedin
Bendüni sen şeşegör çekilmedin (3808)

“Geçmişten gelen bir devamlılık” anlamı taşıyan *gel-* fiili (Şahin, 2000: 102) ile oluşturulmuş birleşik fiillerin “Mantku't-Tayr”daki örnekleri şunlardır:

Mukrı çün dikdi durugeldi beri
Bir su'âli sordı vâ'izden arı (1565)

Yel gibi yügürügeldüm kapuya
Od gibi içerü girdüm tapuya (3531)

Çün benüm yügürdügümi bilesin
Sen bu eve uçagelmiş olasin (3535)

Sanma kim benem anı göregelen
Ol-durur girü beni soragelen (3548)

Aslında esas fiil olarak kullanılan *git-*; “Mantku't-Tayr”da, bir iş, oluş, durum ya da hareketin “başladığı şekli ile devam edeceği” anlamı ile süreklilik birleşik fiilinde, yardımcı fiili olarak kullanılmıştır. *Git-* fiili, eserde söz konusu birleşik yapıdaki esas fiile, ünlü zarf-fiil eki ile bağlanmıştır:

Ne ki sen söyler-iseñ ben işidem
Hoş tapuñdan 'ilmi öğrenügidem (2871)

“Mantku't-Tayr”da birer örnekte *ko-*, *var-*, *gir-* ve *yat-* fiillerinin, süreklilik birleşik fiilinin yardımcı fiili olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ko- ile kurulan tasvir fiili örneğinde *ko-*, esas fiilin “*gerçekleştiği andan itibaren devam edecek olan bir süreklilik*” anlamı taşımaktadır.

Beni yire *gömekoğul* iy ‘azîz
Andan eyle cânuñı tenden temîz (3382)

Var- ile kurulan yapıda, esas fiilin baskın olan anlamına ilaveten *var-* fiilin de “*gitmek*” anlamı, beyit içerisinde kendini hissettirmektedir.

Kim Ayas’ı işbu sâ’at *görevar*
Sayru olmuş bizden anı *soravar* (3514)

Gir- ile kurulan yapıda ise fiil kendi anlamı ile kullanılmıştır.

Eyle kim ben yügürigirdüm yola
Hâşa kim kuş benden ilerü gele (3533)

Yat- fiili, “*Mantku't-Tayr*”da bir beyitte süreklilik fiilin yardımcı fiili olarak kullanılmıştır. Örneğin tespit edildiği beytin her iki mısramında da kullanıldığı yapıda, birinci mısramda esas fiilin anlamı baskındır. İkinci mısramda ise *yat-* fiilin kendi anlamı dışında ve yardımcı fiil olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir. *Yat-* fiilin yapıya kattığı süreklilik anlamı ise *öl-* ve *tol-* fiillerinin gerçekleştiği andan sonrası içindir.

H̃ öca gördi tûtısı ölü yatur
Tûtısından ol kafas tolu yatur (1389)

1.4. Yaklaşma fiili

Türkçede çok sık kullanılmayan yaklaşma fiili, “*Mantku't-Tayr*”da sadece bir beyitte tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte de yaklaşma fiili olan *yaz-*, esas fiile “*Az kalsın gerçekleşsekti.*” anlamı katmıştır.

Eyle datlu dökdi azğından sözi
Kim dilini *yiyüyazdı* kendüzi (2004)

Sonuç

Türkçe, kendi iç dinamiği ile hem çağın ihtiyaçlarını karşılayabilen hem de edebî bakımdan yetkin bir dildir. Türkçenin tarihî dönemleri incelenirken bu durumun bazen ihtiyaç ve estetik kaygıdan bazen de pek çok alanda oluşan ihtiyaca cevap verebilecek güçte olduğunu ispatlamak için ortaya çıktığı görülmektedir. “*Beylikler Dönemi*”, o döneme kadar Anadolu’da ne resmî ve edebî dil ne de bilim dili olarak kabul görmeyen Türkçenin aslında bu durumların hepsine cevap verebilecek nitelikte olduğunun gösterilme çabası ile anılmaktadır. Bu dönemde başı çeken isimler arasında ilk akla gelen Gülşehri’dir. O, “*Mantku't-Tayr*”da Türkçenin edebî bir dil olduğunu çeşitli yöntemler kullanarak göstermiştir. Anlatımda etkileyciliği sağlamak için başvurduğu yollardan biri de tasvirî fiilleri kullanmaktır. Farklı anlamlar oluşturma imkânı sağlayan tasvirî fiiller, tasavvufi bir eser olan “*Mantku't-Tayr*”da Gülşehri’ye oldukça yardımcı olmuştur.

“*Mantku't-Tayr*”da, kullanılan yardımcı fiile göre yeterlilik, süreklilik, tezlik ve yaklaşma olarak dört alt başlığı olan tasvirî fiillerin hepsinin örneği mevcuttur. Bu başlıklar arasında en çok yeterlilik, en az

yaklaşma fiiline başvurulmuştur. Yeterlilik fiilinin olumlusu *bil-*, olumsuzu ise *u-* “*muktedir olmak*” fiili ile yapılmaktadır. Olumsuz yapıda *u-* fiili düşünce yapı *-AmA-/-ImA-* şeklini almıştır. Eserde bir örnekte yeterlilik fiilinin olumsuzunun *-Abilme-* kuruluşunda olduğu tespit edilmiştir. Tezlik fiilinin yardımcı fiilinde ağırlık, *vir-* tarafında olmakla birlikte fiil, hem *bir-* hem de *vir-* olarak kullanılmaktadır. Süreklilik fiili, tasvir fiilleri arasında yardımcı fiil bakımından çeşitliliğin en çok olduğu türdür. “*Mantku't-Tayr*”da *dur-* / *tur-*, *gör-*, *gel-*, *git-*, *ko-*, *var-*, *gir-* ve *yat-* fiillerinin bu fonksiyonda kullanılmış örnekleri bulunmaktadır. Eserde bu başlık altında en çok örneğine rastlanan, *dur-* ve *tur-* olarak iki şekilli kullanılan fiildir. Sadece bir beyitte yardımcı fiil olarak *tur-* kullanılmıştır. Bu fiilin hem *-(U)p* hem de ünlü zarf-fiil ekini almış şekli eserde mevcuttur. Bunlar arasında ise ağırlık, tasvirî fiillerin esas zarf-fiil eki olan, ünlü zarf-fiil ekinden yanadır. Eserde *gör-* ile kurulan yapının bazı örneklerinde bu fiil, “*süreklilik*” işlevi ile değil de bir tavsiye ve öneride bulunmak amacıyla, “*bakmak*” anlamı kullanılarak “...mAyA bak” yapısını oluşturmuştur. “*Mantku't-Tayr*”da birer örnekte *ko-*, *var-*, *gir-* ve *yat-* fiillerinin süreklilik fiilinin yardımcı fiili olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkçede örneğine çok sık rastlanmayan yaklaşma fiilinin ise “*Mantku't-Tayr*”da sadece bir beyitte kullanıldığı belirlenmiştir.

Eski Anadolu Türkçesinde, tasvirî fiillerde esas fiilden sonra kullanılan zarf-fiil eklerinden olan ünlü zarf-fiil eklerinden *-(y)A* ve *-(y)I /-(y)U*'den hangisinin kullanılacağı konusundaki eğilim, genellikle tek heceli fiillerde *-(y)A*, çok hecelilerde ise *-(y)U* şeklindedir. “*Mantku't-Tayr*”da, buna aykırı kullanımların olduğu örnekler; yeterlilik, süreklilik (*dur-*, *gör-* ve *gel-* fiillerinde) ve yaklaşma birleşik fiillerinde görülmektedir. Ayrıca *yügürigirdüm* (3533), *yyüyü yazdı* (2004) vb. örneklerde de görüldüğü üzere *-(y)I* ve *-(y)U*'den hangisinin tercih edileceği konusunda da bir kuraldan söz edilememektedir.

Ashında her biri, sözlükte bir anlam alanına sahip fiillerin yardımcı fiil olarak kullanılması ile ortaya çıkan ve Eski Türkçeden beri var olduğu bilinen tasvirî fiiller, Türkçenin ne kadar zengin ve güçlü bir dil olduğunun kanıtlarından sadece bir tanesidir. Eldeki ilk yazılı eserlerimizden itibaren fiil +zarf-fiil eki (ünlü veya *-(U)p* zarf-fiil eki)+tasvirî fiil şeklindeki kural eksininde oluşturulan tasvirî fiiller, Türkçenin tarihinin bilinenden daha eski olduğunu ispatlar niteliktedir. Ayrıca bu fiillerin farklı tarihî dönem ve coğrafyalarda kullanılması, Türkçede devam eden ve edecek olan sistemsel bir disiplinin varlığının da kanıtıdır. Bu çalışmaya konu olan “*Mantku't-Tayr*”da kullanılan tasvirî fiiller, genelde dilin yapısal düzenindeki devamlılığı, özeldede tasvirî fiillerde pek de rastlanmayan *ko-*, *var-*, *gir-* ve *yat-* fiillerinin de yardımcı fiil olabildiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Demir, N. ([1996] 1994). Birleşik Fiiller ve Vurgu: -İver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, s. 83-94.
- Demirci, Ü. Ö. (2016). Eski Türkçede Fiiller. İstanbul: Umuttepe Yay.
- Gülsevin, G. (2017). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler (4. Baskı). Ankara: TDK Yay.
- Güvenen, E. (2017a), Mantku't-Tayr'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenen, E. (2017b). Gülşehrî'nin, Mantku't-Tayr İle Eski Anadolu Türkçesinin Gelişmesine Katkısı Üzerine. I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu, s. 1187-1194.
- Özçelik, S. (2002). Tasvir Fiillerinde Kullanılan Ekler Üzerine. Türk Dili, S. 610, s. 820-824.
- Şahin, H. (2000). Kutadgu Bilig'de Tasvirî Fiiller. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, s. 95-105.
- Şahin, H. (2001). Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar. Türk Dili, S.595, s. 73-78.

Şahin, H. (2015). Eski Anadolu Türkçesi (4. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Timurtaş, F. K. (2012). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: Kapı Yay.

Von Gabain, A. (1953). Türkçede Fiil Birleşmeleri. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, S. 1, s. 16-28.

Yavuz, K. (2007). Gülşehri'nin Mantku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) Cilt 1-2. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.